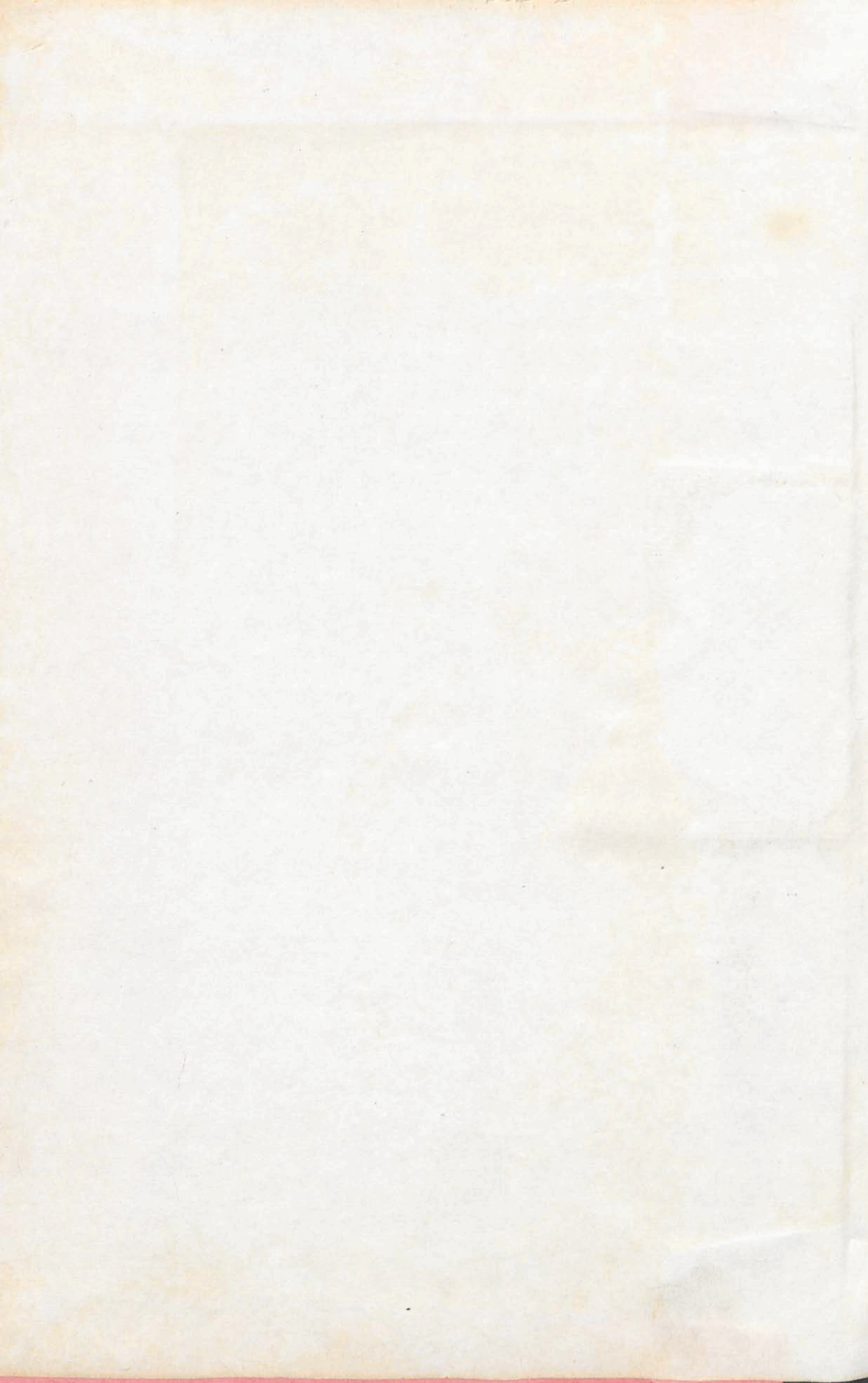

✓ p
282-283

1999

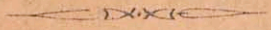
18
283

ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

(Ա. Հ Ա Տ Ո Ր)

ՏԵՏՐ ԱՌԱՋԻՆ

ՔՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1.— Զայն Բարբառոյ... (Յառաջարան) ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ
- 2.— Հայուն Սաղմոսը թՈՐԳՈՍ ԵՊԻՍԿ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ
- 3.— Աղօթատեղիի խոհեր ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍԵԹԵԱՆ
- 4.— Մտերիմ Զայներ — Ժամացոյցը ՓՐՕՏ. Յ. Թ. ԳԱՅԱԵԱՆ
- 5.— Այգեսան (Պատմութիւն) ԱՐՍԷՆ-ԵՐԿԱԹ
- 6.— Մաքարիյեի Պեղումները — Պ. Յակոբ Յակոբեանի պարսեզի մեջ ԿԱՐՕ ՊԱԼԵԱՆ
- 7.— Ազատութեան Արեւիկն ՄԻՅՐԱՆ Յ. ԱԺՏԷՐԵԱՆ
- 8.— Անապատեան Մեկնաճ — Լեւոն Գարազաբեան ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ
- 9.— Գրական Նամականի — Իսախան եւ Հայասանի ՀՐԱՆԳ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

Գ Ա Յ Ի Ր Է, 1916

Տպագր. Զ. Ն. Պերպերեան

h. 8285

Հայ Կարմիր-Խաչի Վիճակահանութիւնը

ՇԱՀՈՂ, ԹԻԻԵՐՐ, ՇԱՀՈՒԱՆՆԵՐՈՒ ԹԻԻԵՐՈՒՆ ՆԵՏ

3464 — 15	1739 — 5	627 — 2	4251 — 146	3678 — 90
2052 — 149	150 — 117	722 — 30	2525 — 83	1445 — 119
2881 — 16	3562 — 76	2840 — 77	2846 — 91	3697 — 47
636 — 68	3217 — 113	462 — 116	3273 — 142	3347 — 150
3649 — 131	1805 — 38	1034 — 25	1215 — 130	4877 — 94
3387 — 121	2869 — 115	553 — 87	1411 — 46	3455 — 97
1578 — 103	1296 — 17	1376 — 6	1859 — 84	4440 — 124
1701 — 34	3351 — 137	2864 — 10	4327 — 11	3696 — 148
4797 — 112	4854 — 45	929 — 19	3380 — 78	2434 — 44
3682 — 12	939 — 64	439 — 70	3470 — 8	3218 — 24
4324 — 143	3369 — 71	4679 — 86	4410 — 22	4284 — 138
4846 — 39	1736 — 21	1050 — 50	2549 — 40	4126 — 79
4603 — 126	4559 — 106	781 — 61	101 — 81	1559 — 3
124 — 111	3219 — 93	4720 — 1	2841 — 82	87 — 1
4021 — 35	470 — 7	3977 — 59	6 — 72	814 — 122
4245 — 85	4598 — 120	1126 — 75	2375 — 33	4249 — 31
1290 — 141	3673 — 110	1138 — 108	2613 — 14	967 — 43
3263 — 125	3005 — 99	1192 — 9	3612 — 132	3559 — 140
3438 — 69	4479 — 88	3963 — 51	4504 — 144	2348 — 129
3274 — 100	4263 — 62	1044 — 139	3171 — 26	2956 — 107
2386 — 145	758 — 36	3677 — 102	3270 — 28	45 — 4
3135 — 66	2915 — 60	608 — 56	1294 — 27	4986 — 101
2313 — 123	941 — 55	4924 — 57	3146 — 58	65 — 127
2062 — 32	2501 — 18	2750 — 52	4432 — 133	1562 — 89
806 — 136	819 — 41	4764 — 63	2708 — 42	152 — 20
3698 — 49	1122 — 74	2717 — 37	4897 — 48	4644 — 104
3715 — 53	4735 — 128	2107 — 67	3706 — 80	3484 — 98
2689 — 29	716 — 54	399 — 135	1916 — 95	4883 — 92
1819 — 105	2110 — 73	1608 — 147	1851 — 65	3528 — 134
27 — 96	2109 — 23	2302 — 118	588 — 114	

Սոյն քիւերը քառուեցան ի ներկայութեան Հ. Կ. Խ. Տիկմանց Մասնա-
նախուժքի անգամահիներուն, Ազգ. Գալուստեան Վարժարանին մէջ:
Կիրակի, 2 Ապրիլ 1916:

Ասուագրութիւնք՝ Տիկմայ՝

Վ. ՏԵՌՍԻՆՅԱՆ

Մ. ՆՆՏՈՐԵԱՆ

Վ. ՖԻՇԷՆԿՅԱՆ

Զ. ՄԻՀԱՆՅԱՆ

Ա. ՏԵՐՍԻՆՅԱՆ

ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒԾԱՐՁԱՆԸ

ՉԱՅՆ ԲԱՐԲԱՌՈ՞Յ...

(ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ)

Ո՞վ քաւ քե այսօր մեզ շրջապատող մտաւորական անայու-
րեան մեջ յանուն Հայ Գրականութեան բարձրացող ձայն մը պիտի
սահմանուէր անպայման ըլլալու յայն *Բարբառայ յան ապարի...*

Մենք այդ կարծիքը չե՛նք բաժնէր, եւ երբե մեծամասնութի՛ւն
մըն ալ յարեք ահօր, մենք գայն ժխտելու չի պիտի վարանեիք՝ մեկէ
աւելի հիմնաւոր փաստերու կրթնած:

Արդարեւ, պերճանք մը, եւ անհարկի պերճանք մը, պիտի ըլլար
գրականութիւնը, համաշխարային ապերասան պայքարի այս օրե-
րուն, երբ արուեստին տեսլական մարզերուն մեջ յամենար, գեղեց-
կագիտական սարամբժ մտահոգութիւններէ առաջնորդուէր, կամ
սոսկ իմաստասիրական վախճաններ հետապնդէր:

Խաղաղութեան անագնաւառաջ փլուզումին հետ՝ քաղաքակր-
թական աշխատանքը կատեցաւ իր կարգ մը շեղ այլ ոչ-կենսական
արտայայտութիւններուն մեջ: Քաղաքացիութեան ամենի շունչը դեպի
նազմանակասները քեց երիտասարդ տղանդներ, մարդկային ըն-
տանին ներկայացնող բանաստեղծներ, գիտնականներ, արուեստագե-
տներ իրենց Հայրենիքին պաշտպանութեան համար գացին խառնուե-
ցան կրակի գիծերուն վրայ վիսացող անանուն այլ եղբայրական կո-
րովներուն ու անձնութիւններուն, եւ անոնցմէ քանիներ ինկան
արդէն՝ երեսնին քննամիին... Բայց մտաւորական գործունեութիւնը
կանգ չառաւ ամենեւնի ճգնաժամային վայրկեաններուն իսկ, եւ ա-
սիկա՛ կազմեց Ռուսաստանի մը, Ֆրանսայի մը, Անգլիոյ մը, Իս-
լիոյ մը բարոյական կենսունակութեան մեծագոյն ու անկորնչելի
ապացոյցը:

Միքէ գրականութիւն չեղա՞ւ այդ երկիրներուն մէջ յորևէ հետեւ անոնք համագրաւուած են ռազմի հսկայական նիւթերով... Գրական վարպետները, որոնց սարիքը կ'արգիլէր զիրենք սիսանամարտին խրամասներուն մէջ դիւրք բռնելէ, մամուլին պատկերներէն հօգօրապէս մասնակցեցան ազգային մահառումին, ամբոյսներու հոգին քրքրացուցին, արիացուցին, ծառացուցին՝ յախտեանական գեղեցկութեամբ խօսքներու մէջ բեւեռելով վիթխարի զոհողութիւններու արժանի իտեաններն ու հեմարտութիւնները... Ֆրանս մը, Քիբրիսն մը, Տ'Անուանցիո մը, Պարէս մը, Վերհարէն մը, Մեքէրիսն մը երբեք աւելի պերճաբան չեին հանդիսացած, երբեք աւելի զմայելի ու զգայացունց եջերու մէջ չեին արտայայտուած՝ քան երբ ազատասպան բարբարոսներու խուժումին դիմ դաշնակից ժողովուրդներու դասը պանծացուցին, անոնց միագրոն դիմադրութեան փառքն երգեցին եւ անոնց վերջնական յաղթանակին հաւասքը կորոզեցին... Մարդկային արիւննուտէ մարքոսումի սեւ ու անել անդունդի մը յուսահատեցուցիչ, անբարոյացուցիչ ու փսմնելիօրէն արհաւրակից տեսարանը միայն պիտի չընծայէ՞ր Մեծ-Պատերազմը՝ երէ գրագետները զայն չի պատկերացնէին յոյսի հորիզոններով, երկունքի սարսուռներով ու դիւցազնական վսեմ դրուագներով... Հրատակիտք տանարներու քանդումին ու քնդանօթներու որոտին մէջ կատարուած այդ գրականութիւնը, որ երազին խնկարկութիւնը չէ՞ր, եւ որ գերազանց գործողութիւն մը ըլլալէ չէր դադրեր, մարդկութեան պիտի աւանդէ նոր Աւետարան մը, որուն երկիւղածութեամբ պիտի վերադառնան սպազայ սերունդները, եւ զոր Պատմութիւնը դարերով պիտի սերտէ:

Տ

Մեր մէջ, լրագրութիւնը, որ գրականութեան ասպնջականն եղած է միշտ, այժմ տեղ չունի անոր համար, օրուան հեռագրերովը, հարցերովն ու վեճերովը կլանուած: Ջուտ գրական գործունեութեան մասին գրեթէ մտածող չի կայ: Ու պիտի փորձուէիք եկեղադրել, քեմեր բոլոր մտաւորական ուժերն աւելի հրատապ դատանքի մէջ բրննրուած ըլլալին քերտու:

Տարբեր կերպարանք կը պարգե, սակայն, հայ — այլ մանաւանդ եգիպտահայ — իրականութիւնը: Ահաւոր հզօնածամբ, որ իր յոգնադիմի կարիքներովն ու կոչերովն ասպարէզ պիտի կարդար մեր բոլոր ձեռներեցութիւններուն, շատ քիչ բան բարեփոխած է լնացումի ու չեզոքացումի մեր ներքին բնականոն ընթացքին մէջ, եւ այնքան քիչ ներուժ է այսօր մեր հասարակական կեանքը, որ մտաւորական գործօններու պէտքն անգամ աւելորդ կ'ընծայէ: Մտքի վրայ համբրւող դերերն արժանաւորապէս ստանձնուած են արդէն: Ի՞նչ հարկ

283-26

արտակարգ շարժումներու, որոնք ապարդիւն ջղաձգութիւններ պիտի նկատուէին: Մեր ազգային գոյութեան սա՛ բաղդորոշ շրջանին, սակաւին դրա՛մն է որ քաղաքացիական հեղինակութեան մեր չափանիւշը կը կազմէ, նիւթին մարդիկն են որ համայնքին վարիչները, չէ՛րէնքն ըլլալ կը կոչուին, մինչ մտաւորական միջակութիւններ՝ խմբակցական պիտակներու սակ կամ նշակաւոր նշումներու գնով՝ հազիւ կրնան առաջիններուն ձեռքէն խլել ազդեցութեան ու իշխանութեան բեկոր մը, եւ կամ անոնց հետ համաձայնելով դուն ուրեք գործ մը քալեցնել:

Այս սարսափալիտ ինքնաբաւութիւնը մեզ կը մղէ, միեւնոյն ասեմ, — ո՛վ անպատու սիրունութիւն մեր բարեբուն, — մտաւորական ձեռնարկներն հակիրճօրէն զրկելու գոյութեան իրաւունք: Գրագէտը, արուեսագէտը պէ՛տ է մեկուսանան հրապարակէն, եւ սպասեն լաւագոյն օրերու: Գրականութեան կամ գեղարուեստի ժամանակ է հիմա...

Այս մտայնութիւնը չի պիտի մեղադրուէր քաղաքացիական առաքինութիւններու յորդումովը խռովակոծ միջավայրի մը: Բայց մենք, այդ տեսակէտով ալ, շրջապիւղ դասարկութեան մը չէ՛ որ պիտի յամենայնին ձեռք բերել գրական այս նոր հրատարակութեան անցագիրը:

Մենք յաւակնութիւնն ունինք նախ դաւանելու, քէ մեր գրականութիւնն ու մշակոյթը խոշոր, գրեթէ վնասական ազդակներ են մեր ազգային գոյապայքարին բեղմնաւորմանը մեջ՝ արտաքին անհրաժեշտ համակրութիւններու եւ անզանցաւորի աշակցութիւններու ապահովման տեսակէտով: Անոնք մեզի կուտան ոչ միայն սին հմայքի մը, այլ քաղաքական իրաւունքի տրոհումներ: Աշխարհիս մտաւորական ամենաբարձր հաստատութիւններէն մեկուն, Փարիզի Սօրպօնին մեջ, Ապրիլ 9ի կիրակին, Հայ Գրականութեան ու Հայ Մշակոյթին ձօնուած պատմական հանգիստութիւնը, ուր խօսք առին Անաթօլ Ֆրանսի, Բօլ Տեռանէլի եւ նախարար Բենիլվէի պէս հոյակապ անձնաւորութիւններ, սկնկալուածէն աւելին էր ամենէն բրամիսներն ալ միանգամ ընդ միտ համոզելու համար մեր այս Թեւիս շիտակութիւնը:

Եւ յետոյ, մեզի կը բռնի քէ Հայ Գրականութեան վերապահուած է մեր ազգային բարոյական ինքնապահպանումի գործին վաղուան գլխաւոր դերերէն մին: — Լաւատեսութիւնը ո՛չ միայն ներքին, այլ անհրաժեշտ է այսօր մեզի համար, կարենալու համար տոկալ այն աղէտներուն որոնք մեր հայրենի զանգուածները կոտորակեցին: Մենք պէ՛տ է յուսանք, պէ՛տ է մինչեւ վերջը յամառինք հետապնդել մեր անսահման գոնողութեանց արժանի քաղաքական վաղորդայն մը,

բայց նաեւ պէ՛տք է այժմէն պատրաստ գտնուիմք մեր ներքին վերականգնումն ապահովելու՝ բարօրութեան ո՛րեւէ պայմաններու սակալ Այն տեսլապատէ ու ինքնամոռաց ոգին, որով Հայութիւնը նետուեցաւ համամարդկային - ազատագրական գերագոյն պատարագին, չէ պղտորած անշուտ իր յստակատեսութիւնը, որպէս զի ան անձնատուր ըլլար անխափան ու անվրէպ հնարաւորութիւններով ժպտուն հեռապատկերներու:

Յամենայն դեպս, վարկածներու լուազոյնն իսկ մեզ չի կրնար ետ կեցնել մտածելիք քէ Հայ Լեզուն, Հայ Գրականութիւնը, Հայ Մշակոյթն ամենէն ստոյգ ու հաստատուն կուտանք պիտի կազմեն վաղը Հայուն «շէշէ» ինքնութեան անվար ու բեղմնաւոր յաւերժացումին:

Ու ա՛յնքան աւելի արթուն ու նախանձախնդիր կանխահոգութեամբ պէ՛տք է գուրգուրանք մեր լեզուին, մեր գրականութեան, մեր մշակոյթին պահպանմանն ու զարգացումին վրայ՝ որքան կը զգանք քէ քաղաքացիական օտար բարձրագոյն ազդեցութիւններ կրելու սանձանուած ենք ազգովին մօտաւոր ապագայի մը մէջ:

Այս օրը Կոնիւնցն է, այո՛, եւ ամէն նախանձեղութիւն անոր ստրադատուած պէ՛տք է ըլլայ: Բայց Գրականութիւնը չէ դադրած Կոնիւնց մեծագոյն զօրավիգներէն մին ըլլալէ՝ Թիրքէնն ի վեր: Անիկա ժամանցի արուեստ մը չէ՛, երբ կեանքի իրականութեամբը խորապէս կը շահագրգռուի: Իսկ՝ մեր պարագային՝ Գրականութիւնը կ'ընձեռէ մեզի ամենագրգռ զենքը վաղուան մեր խաղաղ գոյապայքարին համար:

Այս հասկացողութեամբ է անա՛ որ կը ձեռնարկենք ներկայ գրական հրատարակութեան:

§

«ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒՇԱԲՁԱՆԸ» պարբերաբերք մը չէ՛, այլ մաս առ մաս լոյս տեսնող գրական հաւաքածու մը, որ ամբողջանալով գեղեցիկ հասար մը պիտի ձեւացնէ՝ մեր ապրած ալեկոծ ու երկունեօս ժամանակաշրջանին դրուածովը խորհրդագօծ, եւ մեր ապագային անձկոտ մտահոգութիւններովն ակադձուն:

Ուրախ ենք որ մեր այս ձեռնարկին մէջ առջի օրէն իրենց բանկապին աշակցութիւնը կը բերեն մեզի առաջնակարգ գրագէտներ, ինչպէս նաեւ գրական երիտասարդ ու խստմալից ուժեր, ու եղբայրակցական այս ազնիւ վերաբերմունքն է արդէն որ սիքս կուսայ մեզի առ ոչինչ գրելու նիւթական այն բացառիկ դժուարութիւնները որոնք սպառնական գործը սակաւ անմասշտի կը դարձնեն գրական աշխատանքին:

Կը սիրենք յուսալ թէ եգիպտահայ գրասեր հասարակութիւնը պիտի բաժնէ «ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ»ին կառուցմանը մեջ մեզ ոգեւորող առաջադրութիւնները, եւ այս առթիւ իր դրական գնահատութիւնը պիտի չի սակարկէ մեզի:

Գրական բուրգ մը կանգնելու յաւակնութիւնը չունինք, բայց կը կարծենք թէ մեր կերտելիք համեստ յուշարձանն ալ արժանի ըլլայ Հայ Գաղափարին, իբրեւ խորան մը մաքուր, անպատիւ ու ջերմեռանդ մաղբանկներու...: ՍՈՒՐԵՆ ՊԱՐԹԵՆԵԱՆ

Հ Ա Յ ՈՒ Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ը

Կեանքէ է բո՞ւն մեծ ուսուցիչը:

Գեռ նոր կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ Սաղմոսը, Աստուածաշունչի ամենէն աստուածալին այդ գիրքը, վաղո՞ւց, ա՛յնքան անձկայրեաց յարումով իրեն է զօգեր Հայուն սիրտը:

Նոր կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ, հայ գրականութեան սկզբնաւորութենէ՛ն ալ առաջ, ամբողջովին հայացուած էր ան արդէն. ու մեր նախնիք, լեռնական գեղջուկներն իսկ, անզիր զխտն ու կ'արտասանեն եզեր գայն, լինչպէս հին Հելլէնները Հոմերական տաղերը:

Ու հի՛մակ կը խորհիմ մանաւանդ թէ ինչո՞ւ, դեռ կէս դար առաջ, երբ արդիական գաղջ հովեր տակաւին չէին տոգունած մեր Հաւատքը, մեր մամերը իրենց ծոցի գիրքն ըրած էին գայն, ու Հայ ուսանողը աւելի արագ ու գուցէ աւելի ճիշտ կը սովորէր, իր ցեղին զգացումին հետ, իր մայրենի լեզուն, երբ դեռ Սաղմոսն էր առաջին ընթերցարանը:

Ո՛չ մէկ երգ կրնար արգարեւ ա՛յնքան խորապէս տպաւորել կեանքին խորհուրդը հայ սրտին մէջ, ո՛չ մէկ ներշնչում կրնար ա՛յնքան սիրովանք ու սպեկանի ցօղել ճակատագրէն հարուածուած հայ հոգիին, ո՛չ մէկ ճաճանչ կրնար ա՛յնքան յոյսով եւ արեւով պատկերազարդել մանուկի երեւակայութիւնը, որքան Սաղմոսը:

§

Յաւին գիրքն է ան, որ մեր Տառապանքին աղեխարշ պատմութիւնը կ'աւանդէ մեզի, բայց նոյն ատեն Յօյսին մատենը, որ մեր երազներուն երգը կ'եզանակէ, հոգեսաւիղ խորհրդաւո-

րութեան մը սրտառուչ տրտմութեամբը :

Պատմութիւն մ'է ան , ուր մեր Երէկն ու Այսօրը կ'արձանանան , իրենց փառքին բոպէական փայլատակումներովն ու վիշտի դարաւոր գալարումներովը :

Թուականներ պիտի չի գտնէիք դուք հոն , և ո՛չ ալ անձեր — ի՛նչ պէտք անոնց հոն՝ ուր կեանքը ապրող գաղափարներու և ապրեցնող համոզումներու շարայարեալ սգեւորութիւն մ'է ինքնին — այլ հսկայ պատկերներ , ամբողջ հոգեբանութիւնը ժողովուրդի մը , որ իր վրայ իջնող հարուածներու զգացումն ունի , ու իր էութեան խորքէն յառնող կենդանութեան գիտակցութիւնը :

§

Լսեցէ՛ք , ահա՛ , Հայոց անանուն պատմութեան մէկ հատուածը .

« ԵՆՈՒՐ զԱՅՂ ՈՐԱԿԱ զՈՂԽԱՐ Ի ՂԵՆՈՒՄՆ , ԵՒ ԸՆՂ ԻՆԵՐԱՆՈՍԱ ԳՐՈՒԵԿԵՐ ՂԱՅԳ : »

Կը տեսնէ՞ք զարհուրեցնող համայնագատկերը սպանդանոցի վերածուած ամբողջ աշխարհի մը , ուր արեան կոհակներ իրարու վրայ կը կուտակուին ամէն օր , և ուր ճապարհիքներէ բարձրացած մասլ գոլորշիներ ընկճող մղձաւանջի մը պէս կը կախուին երկինքն ի վար , ու սարսափահար երամբ անմեղ թշուառներու , սրտնք իրենց երգիքներէն ու տաճարներէն՝ իրենց բոյներէն ու սրբութիւններէն հալածական , օտարութեան արհաւիրքներուն մէջ կ'երթան փնտռել իրենց գերեզմանները :

« ՎԱՆԱՌԵԿԵՐ ՂԺՈՂՈՎՈՒՐԴԱ ԲՈ ԱՌԱՄՈՅ ՂԸՈՂ ԵՒ ՈՂ ԳՈՂ ՔԻՒ ԱՂԱՂԱԿԻ ՄԵՐՈՂ : »

Երբ ասգին կը բթանայ անգութին սուրբը , անդին ահա կը լորձնոտին անոպայ կիրքեր . ցեղին շնորհքն ու զօրովը անձնաւորող բարի էակներ ազահութիւնն ու ցանկութիւնը կը հափափեն իրարմէ , մինչ անոնց կուրծքերէն կորզուած մանուկներուն ազազակը կը բարձրանայ երկինք , ուր սակայն ոչ ոք կը լսէ անհամար գառնուկներու սրտակեղեք մայիւնը . . .

« ՎԱՍՆ ԲՈ ՄԵՆԱՆԻՄԻՒՄ ԳՐԻԱՆԱՍՂԱԳ : »

Բայց ամենուն սրտին խորը զգացում մը կայ , հզօր , աննըւած , անմահ , զոր չի կրնար շիջուցանել ո՛չ մէկ սաստիկութիւն . ընդունայն չմեռնելու՝ անկորնչական նպատակի մը համար զոհուելու գիտակցութիւնն է ան , որ անոնցմէ ամենէն տկարներուն դիւցազնի կամք կը հագցնէ , և ամենուն կը բաշխէ նահատակութեան պսակն անթառամ . ու պղպջացող արեան ժայթքումին և բզքտուած հագազներու հռնդիւններուն մէջէն առհասարակ կը

լսուի լուսաւորուած խղճմտանքի մը սա՛ խոստովանութիւնը .
«Քեզի՛ համար կ'իյնանք ամէն օր, Ճշմարտութիւն» :

«Արարե՛ր զմեզ նախասինս դրացեաց մերոց, ծաղր եւ
այլակն կասախանաց այնոցիկ որք շուրջ էին զմեօք :»

Ո՞վ կրնայ սահայն ըմբռնել Գաղափարի խորանին սուջեւ
մատուցուած համայնական պատարագի մը նուիրական խորհուր-
դը : Անթարգմանելի թանձրամտութեան խաւարին մէջ վայրենա-
ցած հողիներ, որոնց համար աշխարհն ու կեանքը գազանի բը-
նագդներով միայն կրնան բացատրուիլ, այլպէս քիծաղներով
կը դիտեն այս ամէնը . վասնզի վսեմը յիմարութիւն է անոնց հա-
մար, ու բարոյականը՝ ջղագար մտքի խեղերանք : Գայլերու պէս,
զորս աւելի կը կատղեցնէ անմեղ զոհերու ձայնը, կուգան կը խոնը-
ւին անոնք ճամբուն երկայնքը, ուր արեան թափորը իր սար-
սափի հետքն է ձգեր, ու հրճուանքի քրքիջներով կ'ունան,
տեսնելով իրենց դարաւոր հացակիցներուն քայլամուրր դանդա-
ջանքը, հեռո՛ւն, անձանօթ հորիզոններու խորը :

«Այս-ամենայն եկն ի վերայ մեր, եւ մեք զմեզ ոչ մոռա-
ցաք, ո՛չ ստեցաք ուխտի քուք, եւ ո՛չ դարձաք յեսս արհիւ
մերովք :»

Բայց ո՛չ արիւնին սարսափը և ո՛չ ծագրին ծանականքը չեն
կրնար կասեցնել գնացքը նահատակներու կարաւանին : Անոնք կը
քալեն շարունակ, միշտ աւելի՛ անվեհեր, աչքերնին սեւեռարիւր
դէպի իրենց Յոյսը, որ Հաւատքն է զիրենք ծնող ժողովուրդին :
Իրենց տաժանքոտ վերելքին մէջ՝ դէպի Համոզուածի դերբուկ
բարձունքները, երգուեալ ուխտաւորներ ազատագրուած Ապա-
գային, սիրտերնին անս'ր ուզղած են միշտ . և որչափ աւելի կը
բարձրանան, ա՛յնքան աւելի կը լուսաւորուի անոնց գիտակցու-
թիւնը՝ վերյիշմունքը աստուածային դաշինքի մը, զոր Պատմու-
թիւնը աւանդած է իրենց : Մոռցուած ըլլալու զգացումը աւելի
կը զօրացնէ անոնց հողւոյն մէջ իրենց Յեղին ու Հայրենիքին խոր-
հուրդը :

«Արի՛, Տե՛ր, փրկեա՛ զմեզ, քե՛ւ զքեզամիս մեր հարցուք,
եւ անուամբ քու արհամարհեցուք զյարուցեալսն ի վե-
րայ մեր :»

Եւ ահա, լուսափայլ անուրջներուն մէջէն, կ'արթննայ իրազ-
գութեան Առաւօտը, ու սարդենի կամարներու տակէն, քրքմա-
զգեցիկ, ներս կը մտնէ Յաղթանակը, փառքի և ցնծութեան երգը
հնչեցնելով սրտագին :

28 Մարտ 1916
Գանիբեկ

ԹՈՐԳՈՄ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Աղօթատեղիի Խոհեր

Տաճարին կիսատուերին մէջ կը գծագրուի, խաւարամած վարագոյրին վրայ, դաշկահար մարմինը խաչուած Յիսուսին, ցաւին գալարատանջ հպումին տակ ծումուկած, դիակի ճերմակութեամբ և կապոյտով լուսաներկուած անդամները տարածելով խորանը աւելածող պատառին ստորին յատակին վրայ, սեմեան ցեղէն սերած մտահոգ և վրիժառու իրաւարար մարգարէի ճակատին վրայ տանջանքին քումայթ քոստումը դբօշմուած: Ո՛հ այն պատկերը մարդկային մեծագոյն և խորագոյն անձնագոհութեան, ո՛հ այն երևոյթը հանդէպ մարդկութեան եղած հին անուշադրութիւն մը դարմանելու ելած մարդու որդիի մը, ինքն ալ Աստուած, անմոռանալի պատարագին վսեմութեանը:

Եւ Անոր բերած կրօնքին պաշտօնեաները, տաճարին լոյսերէն հազիւ նշուլով արծաթազօծ գլուխներնին վեշտի կամ ամօթի, ո՛վ գիտէ, ճնշումէն մէկ կողմ հակած, շրջապատուած դպիր մանուկներով, երգի կամ աղօթքի իրենց մրմունջները, բամբ եւ լուրջ, կը խառնեն մանկութեան թեթեւ և զիւ մեղեդիին:

Հաւատացեալները գլուխնին կը կախեն, հմայուած, ցաւաւիտ՝ չէ՞ որ կ'երգեն կոր. « Է՛լի, Է՛լի, լամա՞ սաբաքթանի: » Ո՞վ կը դիմանայ աստուածութեան հետ ոգիխառնուած, բայց տակաւին մարդկային տկարութեամբ հիւանդ այդ հոգիին օղնութեան կոչող յուսահատութեան աւաչին, վախցածի ճիչին երկտասարդ այդ հաւատացողին՝ որ թերեւս գոմին մէջ իր շնորհալից Մօրը զինքը գիեցուցած ատեն՝ անոր կաթին մեղրի համը կը յիշէ, ու կը յիշէ թերեւս նաեւ խարին դաշտային հոտը որուն վրայ եզն ու էջը ամեն իրիկուն կը պառկէին...

Ճրագները կը պլպլան, կը պլպլան. անոնց բոցերը, արիւն արցունքի կաթիլներ, կը սարսուտն թափիլ ուղող ու չկրցող շթաքարերու նման:

Քահանաները թաղման հանդէսի մը արարողութիւնները կատարելու կերպը ունին. շատ հաւանակաճարար կը նախանձին չարչարանքներով լմնցած այդ մեռելին, ու կը բաղձան անոր հետ ըլլալ, անոր հետ միանալ յաւիտեան, յաւիտեան...

Ու կերկեր ձայները կը շարունակեն միանալ մատղաշ ձայներուն: Եւ ես, չեմ գիտեր ինչպէս, կը յիշեմ հեռաւոր քաղաքի

մը չմոռցուած մէկ գիւղին եկեղեցին, երբ մասնուկ էի, Աւագ Հինգշաբթի իրիկուն մը: Կը յիշեմ, դարձեալ, այն երգերը, այն պաղատանքները, այն քահանաները որ հիմա ա՛լ չկան. հաւատացեալներու բազմութիւնը, մեծ մասամբ Հայաստանցի, որ հազիւ կը սղմէին ընդարձակածաւալ տաճարին մէջ, որ յոգնած գլուխնին այդ գիշերը լուացեր էին, որպէս զի մաքուր ներկայանան զիրենք ստեղծողին տունը...

Եւ միտքս կ'երթայ մեր հայրենիքին եկեղեցիները, հիմա, մեծ մասամբ պարպուած, խաւարամած, ամայի, անկենդան, մեռած, ու կ'երեւակայեմ մեր եղբայրներն ու քոյրերը, որ տօնի օրերը կը լեցուէին, հրճուողին, այդ սզոթավայրերուն մէջ, որ հիմա մինակ թողուցեր են իրենց մխիթարութեան որորանները, իրենց պաշտամունքի տուները, իրենց մանկութեան արքայութիւն, իրենց պատանեկութեան հեշտանք, իրենց երիտասարդ տարիքին վարդուշուշան գրախտ, գրախտ խունկի, վերասլաց յափշտակութեանց, ապագայի քաղցրիկ յայտերու, և ինկեր են անստուգութեան ճամբաները, մահէն աւելի եղբրական չարչարանքներու, անօթութեան, լլկանքի, սոսկումներու ճամբաները, ճամբաները որոնց ս'ըր յանգիլը չեն գիտեր:

Եւ այդ սրբավայրերուն առջեւ, — որ այժմ շատ հաւանօրէն արիւնախտանձ թշնամիին ձիուն ասպատանդ եղած են կամ անոր գրաստներուն ու եղբրուն գոմը, որոնց խորաններուն վրայ մօմ չկայ, որոնց սեղաններուն ետին, պահարաններուն մէջէն յափըշտակուած տարուած են մեր թշնամիներէն ոսկի ու արծաթ սրբազան անօթներն ու ոսկեհուռ մարգարտայեռ հանդերձները նուիրական, որոնք տարին քանի մը անգամ միայն դուրս արեւուն լոյսին կ'ելլային իրենց մշկաբոյր խնկահոտ միւռտնագօծ ստուերներէն, հնութենէ դեղնած ու հնութենէ սրբացած անմատչելիացած մազազոթեայ գիրքերու հետ մխասին, որոնց վրայ մեր երկնաւոր Տիրոջ Բանը կարգացին երկար դարերու երկիւղած վարդապետներն ու քահանաները և ժողովուրդը լացուցին, — այդ սրբավայրերուն առջեւ, հոգիս կ'ըսէ.

« Ինչպէս որ գոմին մէջէն դուրս եկաւ աշխարհի լոյսը և խորունկ կերպով մտածել տուաւ մարդկային ազգին, նոյնպէս այս գոմի վերածուած սրբավայրերէն պիտի վերածնի, դուրս պիտի գայ հայ հոգին, անարգարագոյն և անողորմագոյն խժգժութեան ատելութեան այդ գոհը, զոր վայրասպար սպաննել ջանացին, եւ հիացումի և պատկառանքի առարկայ, պիտի գրաւէ իր տեղը կատարելարարդ և յառաջդիմասէր քաղաքակիրթ մարդկութեան մէջ: »

ՄՏԵՐԻՄ ԶԱՅՆԵՐ

Ժ.Ա.Մ.Ա.ՅՈՅՅԸ

Ո՞վ չի ճանչնար զայն — հանրածանօթ, ժրջան, հանրօգուտ գործիքը, արժանի՝ Մարգկային Ընկերութեան Քարերար Անդամ տիտղոսին, մարդուս կեանքին ընկերը, շատախօս բայց սակաւապէտ կենակիցը, գրպանի... ժամկտը, քառութեան նոխազը՝ երբ անհոգութեամբ քիչ մը ուշ մնացիր ու «անճշդպատն» մկրտուեր ես, կամ երբ վայելքէն ու հաճոյքէն արբչիւ՝ չափազանց ճեպլնթաց գտեր ենք անոր անգութ տափիկները, և կամ երբ սրտնեզ ու ջրագրգիւ՝ խիստ գանգազ թուեր է մեզ անոր ընթացքը: Ո՞րքան անվհանձնօրէն ճարպիկ են մարդիկ իրենց սեպհական մեզքը նոյն իսկ անշունչ առարկայի մը վիզը փաթթելու. օրինակ, անդգուշութեամբ ձեռքդ կտրեցիր — զմեզին է յանցաւորը: Տիկինին խելքը տունը չէր ու եռացող կաթը թափեցաւ — կաթն է յանցաւոր, կաթսան է մեղաւոր, կրակարանն է պատժապարտ: Զգացումներու արտազեղումէն տարւած կամ գաղափարներու երաշտութենէն շուարած՝ գրիչդ մինչեւ կսկորդը մեւանի մէջ թաթխելէ յետոյ՝ կիրակնօրեայ հագուստիդ վրայ, կամ սեղանին նոր արգուկուած ճերմակ սփոսցին մէկ անկիւնը բի՞ծ մը տեղաւորեցիր — գրիչն է մեղաւոր, մեւանն է յանցապարտ, սիւռոցն ալ ի՞նչ պէտք ունէր այդ պահուն հող, մեւանին տակ... վտանգի գիծին վրայ գանուելու:

Մենք մեր ճնած օրէն գիտենք թէ ժամացոյցը կլար կ'ըլլայ. բայց վերջին քառորդ գարու լպրծուն, յեղյեղուկ, ջրագար մարդկութիւնը ամէն ձեւի թափեց զայն, խեղճը. քառակուսի ժամացոյց տեսանք, եռանկիւնը տեսանք, սրտածեւը տեսանք, կըզպանքի ձեւին մէջ ալ հանդիպեցանք անոր. բայց ան՝ հակառակ այս բոլոր խոշտանգումներուն՝ համբերութեամբ, ներողամտաբար կը շարունակէ գեռ համրել ժամերը իր նահատակութեան և մեր փոփոխամտութեան:

Եւ իբրեւ թէ բաւական եղած չըլլար այս անիմաստ կերպարանափոխութեան անոր պատճառած տուայտանքը՝ անա խեղճը, թիապարտի մը պէս միշտ վիզէն բանով մը կապուած՝ տեղահան ալ ըրին, հեռացնելով զայն իր վաղեմի պաշտօնակից-գաշնակիցին, Սիրտին, տաքուկ գրացնութենէն. ձախ գրպանէն բռնեցին տարեն զայն աջ թեւին վրայ — ուր ժամը նայելու համար բա-

զուկիդ ըրած բարբարիկ շարժումը պօսի պատրաստուելու խարկանքը կ'ընծայէ դիմացինիդ — անկից ալ տարին թառեցուցին ձախ թեւին վրայ, իսկ կիները հմայեակի մը պէս կախեցին զայն իրենց պարանոցէն, ուսկից խաչեալի մը աղապատանքով ան կը հծծէ կարծես. « Տէր, թո՛ղ ունայնամտութեան սոցա... »: Հեռու չէ այն օրը ուր ամէն մարդ ժամանակը պիտի կարդայ իր ընկերին... կոնակին վրայ:

Ու չէ՞ք կարծեր որ այս անտեղի արշաւանքին մէջ մեծապէս տուժած ըլլայ ժամացոյցին առողջութիւնը: Արգարեւ, Սիրտին ներդաշնակ գրացնութենէն հեռացած օրէն սկսելով, տաքին ու ցուրտին տակ, անձրեւէն ու փոշիին ներքեւ զգալապէս խաթարուած է խեղճին Փիլիքսկանը: Չէ՞ք հաւատար — լա՛ւ. հինգ տասը հոգի մէկտեղ գտնուած միջոցին զննեցէ՛ք ձեր ժամացոյցները — եթէ մէկը կամ երկուքը օգափոխութեան համար գրաւատունը ճամբած չէք — և պիտի տեսնէք որ ճիշդ ժամը ցուցնող երկու ժամացոյց չպիտի կրնաք գտնել, ինչպէս հինգ տասը Եգիպտահայերուդ մէջ իրարու նման խորհող երկու գլուխ չպիտի գտնէիք:

Ազգեր կան ո՞ր ժամացոյցային են, ինչպէս Անգլիացիք՝ իրենց ծանօթ ճշգրտագիտութեան համար, և Հայեր՝ իրենց վարժօնքով թիւրքիլ վերջին ժամը ցուցնելուն համար: Հակադարձաբար ժամացոյցներ ալ կան որ «ազգային» են: — Ծուռ գացող գործեր մեր մէջ «ազգային» կը յորջորջուին հեգնօրէն: Այս տեսակէտով՝ եթէ զգրոցդ գիրաւ չի գոցուիր՝ պիտի փորձուիս, վրէժդ լուծելու համար «ազգային գրոց» մալտալ: Եթէ նոր կօշիկդ, նոր գաղափարի մը պէս, շատ կը նեղէ քեզ և մարգարիտի գոյնով կօշտեր կը շարէ ոտնամատերուդ վրան՝ սիրտդ զովացնելու համար միտքէդ պիտի անցնի «ազգային կօշիկ» պոռալ անոր երեսին:

Փահլբէ, Շարիա Ապպասի դիմաց, պարզակեաց Յիսուսը սահմակեցնելու աստիճան հոյակապ եկեղեցիի մը կուշտին, աշտարակի մը վրայ կայ ժամացոյց մը, որ ներկայ պատերազմը ծագելէն ի վեր երգում ըրած է կարծես շիտակ ժամանակը ցոյց չտալ, քեզ մտրեցնել, յար և նման յեղյեղուկ քաղաքականութեանը իր ներկայացուցած երկրին, Յունաստանի. «ազգային» մինչեւ իսկ թթու ազգայնական չէ՞ք գտներ այս ժամացոյցին անբարոյիկ ընթացքը...:

Նոյնը կարելի է ըսել նաև անոր դրացի գերմանական ժամացոյցին համար, որ, արդար ըլլանք, պատերազմի հռչակումէն առաջ շատ շիտակ և շատ պարկեշտ ժամացոյցի մը վարկը կը վայելէր, իբրև կոթողացումը գերմանական փողահարուած կար-

գապահութեան : Բայց, հաւատացէ՛ք, Մտոնի ճակատամարտէն ստ-
դին, ա՛ն ալ, իր տէրերուն պէս, «իռուսուլա»ն շուարած կ'երեւի
և կարծես հեռակրութեամբ (télépathie) Տեւտոններու ճիտին վի-
ճակուած մտորանքն ու խռովքը կ'ապրի : գերազգայնօրէն գեր-
զգայն՛ւն ժամացոյց մը, անանկ չէ՞ :

Կան գոնէր որոնց մուտքը արգիւրուած է. կան բառեր որոնց
արտաբերումը աններելի է. կան նոյնպէս ատեններ՝ ուր ժամա-
ցոյցին աեսքը արգիւրուած է : ա) Ձեռքդ ժամացոյցին մի՛ տանիր
երբ խօսակիցդ արիկին մըն է, կամ աստիճանաւոր մը . բ) Երբ
սոււնդ հիւրեր ունիս . գ) Երբ եկեղեցի կը գտնուիս . դ) Երբ
համեզ կամ անհամ բանախօսութեան մը ունկնդրելու դատապար-
տուած ես . ե) Երբ ժամացոյցը մօտդ գրաւ թողուած է : Առա-
ջին պարագային անճաշակ կամ անփափկանկատ պիտի հուշակուիս .
բ . պարագային՝ անբարեկիրթ . գ . պարագային՝ հեթանոս . դ .
պարագային՝ անմշակ, խոկ ե . պարագային՝ վաշխառու : — Քանի
որ, կը խորհիմ, ոչ միայն ժամանակը, այլ նաև ու մանաւանդ
մեր նկարագրին երեւելի և աներեւոյթ կողմերը, գրեթէ համօ-
րէն երանգները ցոյց կուտայ այս գործիքը, արդեօք աւելի բա-
նաւոր չպիտի՞ ըլլար գայն՝ փոխանակ ժամացոյցի՝ համացոյց
կոչել :

Կ'ըսուի թէ Լոնտոնի մէջ իւրաքանչիւր չորս վայրկեանը
ծնունդ մը և մտէն հինգ վայրկեան մահ մը տեղի կ'ունենայ :
Անգլիոյ ոստանին մահացութեան աստիճանը մեծապէս կը նսեմա-
նայ բազդատամբ Հայ Ազգին միամեայ սրածութեան և հրածու-
թեան զոհերուն : Եթէ մեր միամեայ կորուստներուն համագու-
մարը կէս միլիոնի կը հասնի, ըսել է տարի մը ամբողջ՝ ամէն
վայրկեան զոհ մը տուած ենք . իսկ եթէ . . . Բայց ոչ . գրիչս յա-
ռաջ չերթար : Ոգրերգելու ատենը չէ հիմա :

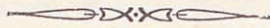
«Ժամանակը գրամ է», կ'ըսեն Անգլիացիք Հայերու համար,
մանաւանդ այսօր, ժամանակը կեանք է . իւրաքանչիւր սահող
ժամ ո՞րքան թանկագին կեանքեր կը քաղէ մեր անօրացած
շարքերէն : Սովը, համաճարակը, թշուառութիւնը մէկ կողմէն,
միւս կողմէն Արտասահմանի Հայութեան մեծագոյն մասին, մա-
նաւանդ ունեւոր գային քարսիրտ անտարբերութիւնը կը շա-
րունակեն սատարել սկսուած ջարդի գործին : Խոստովանինք թէ
դրացիի աչքերով է որ կը դիտենք մեր ցեղին վրայ ի գործ
դրուած եղեռներէն հրէշագոյնը : Ժամանակը կ'անցնի և անոր հետ
Հայութիւնը : Ո՞վ է կարող ըմբռնել ըսպէին պահանջը : Ո՞վ կամ
որոնք են որ պիտի գիտնան մէկ օրէն միւսը դիւցազնաճալ՝
մահուան ճանկերէն հայ կեանքեր կորզելով, կարելի եղածին չափ

չատ և շուտ : Վաղը թերեւս շատ ուշ ըլլայ արդէն : Ժամացոյցիդ
լեւաքանչիւր թիւք թաքքը ըսել կ'ուզէ քեզ՝ « Ծո՛ւտ, շո՛ւտ » :
Վարանիլ մեղք է, անտեսել՝ ոճիր : Ծո՛ւտ, շո՛ւտ : Եթէ քու
խիղճդ դեռ կը նիրհէ, մտիկ ըրէ՝ այդ մետաղեայ խիղճին ձայ-
նին . անիկա գալարուող, տուայտող Հայսեթեան բարեխօսն է
սիրտիդ մօտ, սիրտիդ ու քսակիդ դուռը լայն բաց անոր առջեւ :
Ծո՛ւտ, շո՛ւտ :

Գահիրէ, Ապրիլ 1916

Յ. Թ. ԳԱՅԱՆՍ

Ա Յ Գ Ե Ս Տ Ա Ն

(Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Ա Վ Ք)

Վարպետ Յակոբը ցորեն կը ցանէր դաշտին մէջ՝ որուն սեւ
ակօսները կը լեցուէին վերջալոյսի բոսորագեղ ճառագայթներով :
Առաւօտէն ի վեր ծերունին, կշռոյթաւոր ու միօրինակ շարժումով
մը, ցորենը կ'առնէր իր մէջքին կապուած կարմիր ու լայն գօ-
տիէն, ու կը նետէր զայն հողին մէջ, հեւասպառ, կորաքամակ,
տարիներու բռնին տակ ձուած : Քրտինքէն թրջուած ակօսը՝ ս-
րուն վրայ սերմնացանին ոտքերը ծանր և խորունկ հետքեր կը
թողէին, Վարպետ Յակոբին համար արիւնտտ խորան մըն էր՝ ուր
ան կը սփռէր, ազնուապաշտօրէն, Յոյսին ծաղիկները...

Ու կ'երթար ան, ակօսէ ակօս, միեւնոյն բուռ մը ցորենը նե-
տելով թաց հողին մէջ, միեւնոյն կեանքին աւիշը, միեւնոյն ա-
պագան, միեւնոյն այգեստանը...

Իրիկնավերջի խաղաղութիւնը կը պարփակէր ամէն բան :
Երկինքը՝ ծածկուած էր վէրքի պէս կարմիր ամպերով՝ որոնք կը
խուսափէին հեռոյհեռէ, կը թաղուէին գիշերուան մէջ : Օդը լե-
ցուն էր հերկուած դաշտերու թարմութեամբ մը՝ զոր Վարպետ
Յակոբը կը շնչէր անյագօրէն, խելայեղօրէն կարօտագին, իր
բոլոր կեանքովը, իր բոլոր հոգիովը, իր բոլոր էութեամբը ...
Հայրենիքին հասն էր ատիկա որ մնացած էր անեղծ, անկորնչելի,
անմահական, դրախտային անուշահոտութեան մը պէս, արիւնտ-
ներկ հողերուն ու յսրացած աւերակներուն մէջէն վերածնելու,
բեղմնաւորուելու, սուղծագործելու համար :

Իրիկուան լոյսը կը մեռնէր՝ ծերունին ստուերը նետելով,
երկարելով դաշտին վրայ, թափանցիկ, եթերային, տեսիլքի հը-
րապուրիչ քաղրութեամբ մը՝ որուն աստղերու ճաճանչը կը

խառնուէր, կաթի պէս :

Վարպետ Յակոբը կը ցանէր տակաւին, մինչեւ լոյս ատեն ունէր իր աշխատանքը վերջացնելու համար :

Մինակ էր ան հայրենիքի վերաշինութեան գործին մէջ, բերկրին առած էր անոր տղաքը, կուխին մէջ, փառքին երգովն օրօրելու, քնայնելու համար զանոնք արշալոյսներու շրջումովը :

Ծերունին վերադարձած էր շուտով, ան չէր կրցած մնալ հեռուն. օտարութեան հոցը քար էր, օտարութեան ջուրը լեղի, քանիտը հայրենիքին երազը կար, հնոցի մը պէս այրող, իր մաշած սրտին, իր ցաւատանջ հոգիին մէջ... Գերեզմաններն իսկ կը մխային այդ երազին արեւէն, որ հրապեղ պայծառութեամբ մը բոլոր հայրենարարձ կուրծքերուն տակ իր գինովութիւնը կը թափէր, իր անուշութիւնը, իր զգլխանքը :

Ու դժտած էր ան դարձեալ հողը՝ ուր ծնած էր, ուր ապրած էին իր նախահայրերը : Աւերակ մըն էր անիկա՝ զոր պէտք էր վերականգնել, կեանք տալ անոր, հոգի ներշնչել, որպէսզի սոսկեղէն հունձք մը պոթկար, յորդազեղօրէն, այդ վարդակարմիր դաշտերուն ծոցէն :

Ու ծերունին կը ցանէր հիմա, կը ցանէր միեւնոյն կշաւաւոր շարժումով, տկօսին մէջ կը նետէր բուռ մը ցորին, արին քըրտինքով թրջուած, զոր լուսնին ճառագայթը կ'արծաթէր մեղմակի... Անոր վեհափառ կեցուածքը կը բարձրանար աստղերուն, երկնասլաց գեղեցկութեան մը խորհուրդով :

Վարպետ Յակոբը չէր յոգներ : Հեռեւեալ առաւօտուն ուրիշ հողեր կային ցանելիք, ամբողջ այգեստանը պէտք էր շէնցնել, ամբողջ հայրենիքը... Կարմիր ծաղիկներ, դափնիներ պէտք էին ծածկելու համար հերոսներուն և նահատակներուն գերեզմանները, կրակ պէտք էր ծխաններն արթնցնելու, խունկ՝ ծխելու համար խորաններուն առջև, ասոնց ամենուն համար կը ցանէր ծերունին : Յորենի հատիկները կը սահէին անոր վախա ու չարցած մատներուն մէջէն, ալիքի մը պէս, կ'իյնային հողին շերտերուն ընդմէջ :

Ակօսները չէին հատներ, այնքան շատ էին անոնք, ու մեծ էր դաշտը, լուսաթափանց ու վէպվէտուն թաւալումով մը, մինչև հորիզոն... Ծերունին կը հեւար, կուրծքը կը նեղուէր հիմա, շունչը կը հատնէր : Քրտինքը, խոշոր կայլակներով, մարդարիտներու նման, կ'ողողէր անոր ճակատը՝ որուն վրայ ցաւը գծած էր խորապէս իր վէրքերուն սպին... Բայց դեռ գօտին լեցուն էր ցորենով, դեռ ատին կար : Գիշերին մէջ մարդկային ձայներ կը լսուէին, տկար, յոգնած արձագանգով մը : Ուրիշ սերմնացաններ

բու կանչերն էին անոնք, դաշտին միւս ծայրէն, արծաթէ մշուշի մը մէջ թաղուած :

Վարպետ Յակոբը վերջին բուռ մը ցորենը կը նետէր, թեթեւցած գօտիին բեռէն, անվերջանալի ակօսներուն խորը, կանգ առաւ ան, երկու ստքերը խրած էին թաց հողին մէջ : Անհասկանալի, անորոշ ուժ մը կը քաշէր անոր ուսերը դէպի վար, կապարի ծանրութեան մը պէս : Շունչը կը բռնուէր, կը խեղդուէր ծերունին, ու չէր կրնար պոռալ : Պաղ քրտինք մը բոլորովին թըրջած էր անոր մարմինը որ հակառակ կաղնիի մը պէս կը մնար տակաւին, վսեմ կեցուածքով մը, անսահման դաշտին վրայ... Յաւազին կամքով մը գլուխը վերցուց, և զգաց որ ծանր էր անիկա : Ռտքերը ծալուեցան, սերմնացանը չի կրցաւ ինքզինքը բռնել, ինկաւ, յանկարծ, աչքերը արցունքով լեցուն... Յուսահատական շարժումով մը ձեռքերը վերցուց, բայց անոնք պրկուեցան իյնալով և իրենց մատներուն միջև հողի շերտեր սեղմեցին տենդագին և անաւոր կարօտով մը :

Երկարօրէն մնաց, հեւասպառ, մեռնելու մօտ, առանց ուշաթափուելու, յիշելով ամէն բան, երազելով հայրենիքը՝ զոր ուրիշները պիտի շէնցնէին այնուհետ... Յետոյ գիշերը կարմրեցաւ անոր աչքերուն առջև, արշալոյսի մը գեղեցկութիւնը հագաւ, և անոր մահամերձ նայուածքը, անհունօրէն խորհրդագեղ, պարփակեց իր մէջ բոլոր ցանուած դաշտերուն ալեծածան կանանչութիւնը, մինչև հորիզոն :

Առաւօտուն, ան չէր մեռած տակաւին : Ծառի մը բունին կռթնած, ուժաթափ, կը դիտէր սերմնացանները՝ որոնք իրեն պէս ակօսէ ակօս կ'անցնէին բուռ մը ցորեն նետելով թաց հողին մէջ... Անոնց շարժումներուն միօրինակ ու թեթև կշռոյթը, անընդհատ նուազածութեան մը պէս, մեռնողին հողին կ'օրօրէր, կ'օրօրէր... Անհուն կարօտ մը ունէր անոնց համար, զանոնք իր կուճքին վրայ սեղմելու անխմանալի տենջանք մը :

Բոլորն ալ երիտասարդ էին, ու ծերունին իր տղաքը յիշեց, սիրտը լեցուեցաւ արցունքով և անոր մարած աչքերը լացին... Ձեռքի գողգօջուն նշանով մը կանչեց անոնցմէ մէկը : Սերմնացանը մօտեցաւ իրեն և հարցուց .

— Ի՞նչ կ'ուզես, Վարպետ Յակոբ, հիմա լաւ ես, չէ՞, մի՛ վախնար...

Բայց ինք չի պատասխանեց . քաշեց անոր ձեռքէն ու տարաւ զայն շրթներուն՝ որոնց վրայ անհուն ժպիտ մը կար, անծանօթ արեւէ մը բղիտած, լոյսի մը գեղեցկութեամբ... Յետոյ սերմնացանին գօտիէն բուռ մը ցորեն առաւ ու նետեց իր ոտ-

քերուէն առջև, ահօսներուն մէջ: Հատիկները, փոքրիկ անձրեւի մը կաթիլներուն պէս, ինկան ցանուցիր:

— Տար զիս հոն, քիչ մը անդին...

Երիտասարդը գրկեց այդ նիհար ու թեթև մարմինը՝ որուն մէջ կեանքն առկայձ կը թուէր այլևս, ու տարաւ զայն ահօսներուն մէջ: Վարպեա Յակօրը երկու ձեռքերը ցորենով լեցուց, պարպեց զանոնք իր գլխուն վրայ: Սերմնացանները հեռացած էին իրմէ, արեւի լոյսէն ողողուած: Կեանքին ծովը, աւելին պէս, հողին մէջէն կը հոսէր, ալիք ալիք, յորդառատ, աղբիւրի մը վճիտ պայծառութեամբ, կարծես շուտով բեղմնաւորելու համար ցորեանը:

Ծերունին կուլար հիմա, կուլար հեծկտազին, չի կրնալով հասնիլ անոնց՝ որոնք հսկաներ կը թուէին իրեն, աղնիւ ու վսեմ հսկաներ, կիսաստուածներ գրեթէ... Նոր այգեստան մը կը վերաշինէին անոնք, կարմիր հողը սակի հունձք մը կուտար, ու Վարպեա Յակօրը կը շնչէր դաշտերուն և այգիներուն անուշահոտութիւնը՝ որուն մէջ ան կը գինովնար վերջին անգամ, դեռ չի մեռած... Յետոյ բան մը չի տեսաւ, սերմնացանները ծածկըւած էին լոյսով, հեռուն, դաշտերուն անսահմանութեանը մէջ, փոքրիկ սև բիծերու պէս:

— Ցանեցէ՛ք, ձեր հոգսն մատաղ, ցանեցէ՛ք...

Ինքը միայն ալեհեր գլուխը ձգեց ահօսի մը վրայ, վիզը երկարելով արեւելքին, կարծես խմելու համար նորածաղ լոյսին բոլոր կեանքը, բոլոր թարմութիւնը գարնան զարթօնքին, աչքերը գոցեց, յաւիտենօրէն քնանալու համար, ու քանի մը անգամ, իբրև թէ զառանցէր երջանկութեամբ, ըսաւ, ընդհատօրէն, քաղցրիկ ու նուազկոտ շեշտով մը.

— Սյգեստան, Հայրենի՛ք, Սյգեստան, Հայրենի՛ք...

Ցանուած ահօսները կը շատնային հետզհետէ, մինչև հորիզոն կեանքը կը վերածնէր, ու կարծես անծանօթ ձեռք մը շուտով արգէն օդին մէջ կը նեաէր, կը տարաղնէր, անտեսանելի բուրվառով մը, սակեղէն հունձքերուն խնկաւէտ քաղցրութիւնը:

Քանի որ հողը թաց էր արևնով և այնքան միտկներ կը քնանային անոր սև ու միօրինակ պատանքին տակ, ցորենը պիտի ծլէր, պիտի ուռճանար աւելի գեղեցիկ կեանքով մը, և խաղաղութիւնը պիտի գար նորէն իր բարութեան ծաղիկները սփռելու վերաշինուած Հայրենիքին վրայ...

1916 Մարտ 16

Գահիրէ

ԱՐՄԷՆ-ԵՐԿԱԹ

ՄԱԹԱՐԻՅԵՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

Պ. ՅԱԿՈՒԲ ՅԱԿՈՒԲԵԱՆԻ ՊԱՐՏԷԶԻՆ ՄԷՋ

Աժմու Մաթարիյեէի տեղւոյն մօտ, ժամանակին կը կանգնէր Օն քաղաքը զոր Հէլիօքօլիս — Արեւաքաղաք — կը կոչէին Յոյները: Երկար ատեն հնախօյլերու անձանօթ մնացած էր Հէլիօքօլիսի բուն գիրքը, թէև Մաթարիյեէի Կօթօղը — Obélisque — ցոյց տուած ըլլար զայն սրօշապէս: Կատարուած պեղումներն հետզհետէ երեւան բերին կորուսած քաղաքին աղիւսաչէն շրջապարիսպին հետքերը, որոնց չնորհիւ կարելի եղաւ ճշգրէլ Հէլիօքօլիսի տարածութիւնը, մօտաւորապէս 9560 մէթր երկայնութեամբ և 1250 մէթր լայնքով անկանան գետնի մը վրայ:

Հերոդոտոս պատմիչն այցելած էր Հէլիօքօլիս, երբ արդէն քաղաքը գրեթէ կորսնցուցած էր իր նախկին փայլն ու դատարկըւած իր ընտանիքներէն: Արեւին — Ռոս — նուիրուած զմայելի մեհեանը կը պահէր, սակայն, իբր կրօնական ու բժշկական մեծ համալսարան, իր ամբողջ ազդեցութիւնը, Եգիպտոսի, ինչպէս նաև Արտասահմանի մէջ, պատասպարելով իր հիւրընկալ երգիքին տակ ուսանողներու և գիտուն քուրմերու պատկառելի թիւ մը: Ռաի մեհեանը կը յաջորդէր սփինքսաւոր և բազմակօթող երկար պողոտայի մը զոր շինել տուած էին առաջին Հարստութեան փարաւոնները. անոր հետքերը դեռ կը նշմարուին դաշտին մէջ՝ հոս ու հոն:

Պատմական այդ վայրը, — ուր սուրբան Սէլիմ Ա. պարտութեան կը մատնէր, 1517ին, Եգիպտոսի եզերարողդ վերջին վեհապետը՝ Դու մանպայ, և ուր, 1800ին, զօրավար Բլէպէր իր տասը հազար կտրիճներով կը կտորէր եօթամասուն հազար հոգինոց թուրք բանակ մը, — ահա դարձեալ նշանաւոր կը հանդիսանայ չնորհիւ մեր պատուական հայրենակցին՝ Պ. Յակոբ Յակոբեանի նախաձեռնութեամբ կատարուած պեղումներուն:

Այս Յունվարին սկիզբները, Պ. Յակոբեան, իր պարտէզին մէջ ի գործ դրած աշխատութեանց ընթացքին, կը գտնէ հետքերը գեանափոր դամբարանի մը, և իր գիւտը կը ծանուցանէ Եգիպտոսի հնութեանց պատկանեալ վարչութեան, որ անմիջապէս կը ձեռնարկէ պեղումներու: Առաջին անգամ երեւան կ'ելլեն երեք

283-Ճ

քարաշէն դամբարաններ, որոնց նրբակերտ նշանագրերուն ընթերցումը կը հաստատէ թէ անոնք ժամանակակալից են 25րդ Հարստութեան: Անոնց առաջինը կը պատկանի փարաւոնին քարտուղար-կնքապահին և երկրորդը՝ մեծ կրօնապետ-նախարարապետին: Դամբարաններուն մէկուն քարերը փխտագրուած են արդէն Հնութեանց Թանգարանը, մինչդեռ շիրիմները — sarcophage — դեռ կը մնան իրենց տեղերը, ջուրի ներկայութիւնն անկարելի դարձնելով այս միջոցիս աշխատութեանց շարունակութիւնը:

Քանի մը օրուան դադարէ վերջը, Պ. Յակոբեանի պնդումներուն վրայ, պեղումները կը վերսկսին, և ի յայտ կուգան մեհեանին մէկ պարսպամասը, համակ աղլւսաշէն, ինչպէս նաև կամարաշարք մը որուն տակ կը կարծուի թէ կը հանգչին երեւելիներու կանանց ամբիւնները: Պեղումներուն ներկայ վիճակին մէջ անկարելի է սակայն վճռական կերպով հաստատել այդ կամարաշարքին նշանակութիւնը: Մասբէրօ, իր *l'Archéologie Egyptienne* երկասիրութեան մէջ, այդպիսի կամարաշարքերու մասին կ'ըսէ հետեւեալը. «Թէպէի Հաւմէսէօսին մէջ, հազարաւոր խեցեղէններ և սափորներու խեցիք, տեղւոյն վրայ ժողովուած, կ'ապուցուցանեն թէ մեհեանին անմիջապէս ետին գտնուող աղլւսի աւերակները կը պարունակէին աստուծոյ դիւիի մատանները. սենեակները կամարաւոր երկար ճեմելիքներ են, մէկը միւսին կից և տաննօք վերջացած շիտակ սարտհարթով մը: Փիլէ, Օմբօս, Դափնէ, Տէլթաի սահմանակից քաղաքներէն շատերն ունին այս կարգի շտեմարաններ, և այսպէս տակաւին շատեր երեւան պիտի գան այն օրն ուր պիտի խորհուի լրջօրէն զանոնք փնտռել»: Մօտաւոր ապագան անշուշտ պիտի բացատրէ մեզ դադարիքը Մաթարիյէի կամարաշարքին: Յամենայն դէպս, Հին-Հէլլոթօլիսի պեղումները կոչուած են բարձրօրէն շահագրգռել զիտական աշխարհը: Երբ աշխատութիւններն աւելի մեծ չափով յառաջ տարուին, անտարակոյս երեւան պիտի գան Հէլլոթօլիսի փառաւոր անցեալը պարզող շատ կարեւոր պատմական բեկորներ, որոնց գիւտին պիտի կապուի Հայոս մը անունը:

Պ. Յակոբ Յակոբեանի Մաթարիյէի սիրուն վիլլան հիմա գրեթէ թանգարան մը եղած է, ուր մեր պատուական հայրենակիցն ինքզինք կը վատնէ ամենուն բացատրելու, ամենուն ճանչցընելու համար իր նախածեռնութեամբ սկսուած այս խիստ շահեկան պեղումները: Մաղթենք որ իր կատարած ջանքերն յաջողութեամբ պսակուին, և իր ակնկալութիւններն իրականանան ամբողջապէս:

ԿԱՐՕ ՊԱԼԵԱՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ

ՓԱՐԱՄԱԶԻ ԵՒ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Արեւ հայրենի, Ազատութեան արեւ, ինչպէս մեր հոգիները դուն դիւթեր ես...

Քու աչքիդ առաջին կայծերէն, մեր զեռափներու եղէգները մխացին, ու ծնունդ տուին մութի նման սև մազերով հսկաներու — մեր նախահարց աստուածատիպ հայրերուն — սրունք՝ իրենց իսկ բազուկներովը տիտանական՝ զեռեղեցին անկործան հիմերը Հայկեան Յեղին:

Յորմէհեռէ, սակայն, մեր ստքերը սխալ քայլերով գայթեցին, ու դուն զայրացած — կը հաւատանք մենք հիմա ատոր — փախուստ տուիր մենէ, մենք քու ետեւէդ վազեցինք, զղջումի արիւն-արցունքներով, դարեր ամբողջ, քու ետեւէդ վազեցինք:

Սակայն դուն չի յօժարեցար՝ գլուխդ ետ դարձնելով՝ մեր արցունքներուն նայելու: Ու մենք կը շարունակենք տակաւին՝ քու քառացի կառքիդ ետեւէն՝ մեր վազքը խելայեղ: Հեւ ի հեւ կ'անցնինք՝ բոպիկ ոտքերով՝ փշայից ձորերու մէջէն: Սարաւանդներու սպառնական ու սայրատուր ժայռերն ի վեր կը մագլցինք ներկելով շարունակ մեր ճամբուն ցախերն ու քարերը արիւնովը մեր փեռեկատուած սրունքներուն, թեւերուն ու սրտին:

Մեր ճակտին օրհասական քրտինքներուն հետ հոսող աղեխարշօրէն լուռ արիւնին՝ ալ չի նայեցար, այլ ահարկու անդունդներու վերեւէն անցար հեռացար դուն սրարշաւ: «Արի՛, յառա՛ջ», գոչեց մեզի, սակայն, մեր արեւապաշտ հոգին: Ու մենք, առանց դանդաղելու, նետուեցանք խաւարամած ալիքներուն մէջ մահուան գետին...

Եւ ահա, հաճեցար դուն հուսկ ուրեմն, ճաճանչաշող կառքդ դարձնելու ետ, դէպի մեզ:

Բայց «խաւարի ոգին» սարսափահար գողաց, ու՝ սրպէսզի մենք քու վերագարձիդ հրաշքը չի տեսնենք, չի տեսնենք՝ աչքիդ կայծերէն վերստին մխալն ու բոցավառիլը մեր զեռափներու հրաշածին եղէգներուն, անիկա, խաւարի այդ շարաշուք ոգին, իր դիւային սեւ մատները մեր կապիճներուն մէջ մխեց ու իր եղունգներովը աչքերնիս փորելով՝ անկէ լոյսի ամենայեալին բեկորն իսկ դուրս հանեց նետեց:

Վերագարձող կառքիդ դնթիւնը՝ քիչ վերջը՝ անոր ականջին

հասաւ, ու անիկա սոսկալով, որ չըլլայ թէ լուսածին երիվարներուդ քամակին վրայ փայլատակող խորագանիդ շաչիւնը մեր ամբողջ էութեանը թափ տալով, մեր յօնքերը՝ փորուած, զիշերացած աչքերնուս վերեւ՝ մահիկներով պէս խկոյն լուսաւորուին, ու մենք հիացուած լայնցած, գմբեթացած նայուածքներով տեսնենք քու փառքդ աստուածային, անիկա, մեր ոխերիմ ոսոխը, թանձրապարիսպ բանտերու խորը նետեց մեզ: — Ո՞վ անզգայ դաւակցութիւնը երկաթին, դաւակցութիւնը ծանր ու ցուրտ շղթաներուն, որոնք՝ սոսկալիթխար սև օձերու պէս՝ մեր վզին, ձեռքերուն ու ստքերուն շուրջը, տարիներով մնացին գալարուած:

Լուսեղէն փրփուրը, ահաւասիկ, որ երկնարշաւ նժոյգներուդ դունչող երախներէն կը ցայտէ ու կը թռչի, հոգեղմայլ ծուէններով, զմրխտափայլ ըլուրներուն վրայ Վասպուրակամի:

Լուսատեսց թշնամին նշմարեց ատիկա, ու երկնչելով, որ չըլլայ թէ հրաշունչ երիվարներուդ վրնչիւնը խանգարոր՝ թափանցելով քարուկիր պարիսպները բանտերուն՝ վսեմ ցո՛ւնց մը տայ մեր մարմնոյն ու հոգիին, ու մենք, յանկարծ, խորտակելով շղթաները, գաննին ու փականքները՝ դ՛ուրս, գէպի քե՛զ խոյանանք ձեռամբարձ, աղաղակներով ցնծումի, անիկա, խաւարի այդ ոգին, մեր դարաւոր ոսոխը, թ՛ուրքը, անիծեալ այդ ծընունդն իժերո՞ւ, դուրս հանեց՝ խաւար զիշերով մը՝ բանտերու խորշերէն՝ մեր արեւապաշտ եղբայրները, զանոնք բարձրացնելու համար սիւները մահուան:

Եւ հիմա, մինչ շանթաւաց նժոյգներդ խարագանելով՝ դուն կը բարձրանաս Վարազայ լեռներուն ետեւէն, ասդին, Վոսփորոսի ափունքը, դժխեմ պուրակին մէջ մահասիւններու, սուգի ու վըրէժխնդրութեան հովերէն կը տատանի՞ն անշունչ դիակները մեր եղբրաբաղդ եղբայրներուն: Գլուխնին կուրծքերնուն վրայ կախած, կը տատանին... նման գլխահակ, սգատեսիլ ծառերու, զրկուած՝ հողին մայրական սնունդէն առ յաւէտ...

Արե՛ւ հայրենի, Ազատութեա՛ն արեւ, ի՛նչպէս ողբացեալ մեր եղբայրներուն հոգիները դուն դիւթե՛ր ես...:

ՄԻՀՐԱՆ Յ. ԱԺՏԷՐԵԱՆ

1915 Օգոստոս
Գանիբե

ԱՆԱՊԱՏԷՆ ՄԵԿՆ.Ա.Թ...

ԼԵՒՈՆ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

«Գարագաւեան Լեւոն: — ՀԱՅ,
«ԲԱՋԱՐԻ ՈՒ ԱՆՎԷՀՆԻ, փառաւոր
«մանուամբ ինկաւ՝ գերման խրամասնե-
«րուն դեմ գրոն սալով:»

Յիշատակութեան Զօրաւար Գօրէի,
Հրամանարար Մարտի Զօրաբաժնին:

Ճրաններէն օրաթերթը, որուն մէջ կը կարգամ զինուորական
այս կարուկ այլ խափելի «խշտատակութիւն»ը, իր կողմէն կ'աւելցնէ.
«Պ. Լեւոն Գարագաւեան Ալպի Տան (Ազեքսանդրիա) պաշտօնեայ
մըն էր: Մեկնեցաւ 1914 Ապրիլ 14ին, Լօրիւս շոգեհաւով ևն.»:

Մեր մօտէն մեկնած մը, ուրեմն, մեր մօտէն, մեր անապա-
տին ծոցէն...

Բայց ես դեռ չի հանդիպեցայ հոս մէկուն որ քիչ մը լայ-
նօրէն կամ մտերիմ յորդու թեամբ խօսէր ինծի Լեւոն Գարագաւ-
եանին վրայով:

Սրճարանը, երիտասարդ Հայորդիներու հարցուցի, և անոնք
ըսին.

— Անձանօթ էր մեզի...

Մասնաւոր շրջանակներ նոյն հարցումիս պատասխանեցին.

— Մենէ չէր...

Պաշտօնական դուռեր գարկի, անվերադարձ այդ մեկնածին
անունով, ու լսեցի.

— Չենք ճանչնար...

Բայց ուրիշ կերպ կրնա՞ր ըլլալ՝ հերոսական այդ մենիկ հոգիին
հանդէպ մեր ամենուս կեցութեան քն ու պարագան:

Լեւոն Գարագաւեան, անշո՛ւշտ, անուշադրաւ պիտի անցած
ըլլար մեր մէջէն, մեզի չի նմանելու, և մարմնացեալ ժխտո՛ւմն
հանդիսանալու համար մեր բարոյական ճղճիմութիւններուն:

Ժամու-բակերը պիտի չի տանէր ան պտտցնել պայման ու ար-
գելք չի ճանչցող իր անձնուրացութիւնը. պիտի չի սպասէր որ՝
հանգստաւէտ աթոռներու վրայ, կանանչ սեղաններու շուրջը՝

մարդիկ համաժողովներ գումարէին, խորհրդակցութիւններ կատարէին հանդիսութիւններ, սարքէին, դաշինքներ կոէին ու քակէին, խոչոր ու հնչական բառեր չպրտէին իրարու :

Արիւն կար, կրա՛կ կար անոր ներսիդին, և Լեւոն, Ալպի Վաճառատան խոնարհ պաշտօնեան, ակումներն ու բռունցքը սեղմած, հռիւին պիտի քալէր շիփ-չիտակ...

Հիմա, իր «փառաւոր» մահուան լուրը կուգայ թունդ հանել մեր կծկաւած սիրտերը, և զմայլանքի սեւեռումով մը պաղեցընել, պահ մը, անապատայած մեր նստուածքները :

Տ

Մէկը ունի՞ արդեօք իր հոգիին խունկ ծխող, սեւաւոր մայր մը, ծերուկ հայր մը, կամ կբասեր եղբայր մը, վասն զի մի՛ղք էր իրեն, եթէ մեզի մնացած ըլլար տիրութիւն ընել իր յիշատակին...

Բայց եթէ Պէնի-Սուրէնի ու Ապու-Տարտարի տաճարները մոմ մը չունին իրեն համար, գիւցազնագեղ Փրանսային սղապատանքը կը հսկէ Ասկօնի իր հողակոյտին վրայ :

Ու վեհանձնասիրտ Մարիանը՝ անոր գերեզմանը նշանադրող սեխաչէն վեր առնելով մերթ իր աչքերը՝ դէպի Արևելք կը յառի, ու Հայաստանին կ'ուզէ անհուն կարեկցութեամբ վեզուն նայուածք մը, որ կարծես ըսէր.

— Մի՛ տրտմիր, ցաւագի՛ն քոյր, երբ արգարութեան ու հատուցումի հանդիսաւոր խոստումներուն մէջ քու անունդ չի գայ միշտ ուրիշներու կարգին... Ի՛նչ փոյթ, եթէ հիմա անտեսուիս գերմարդկային զոհողութիւններուդ հեռաւոր Գոզգոթային վրայ... Արիացի՛ր, յուսապնդուէ՛, վասն զի քու Լեւոններուդ թափած աւրիւնը չի՛ պիտի սրբուի պատույ ցանկերէն, որոնց վրայ մարդկային խղճմանքը տազնապահար պիտի կարգայ՝ Յազթանակին ռահվիրաններէն ստորագրուած սա՛ պարզ վկայութիւնը. «ՀԱՅ, ՔԱՋԱՐԻ ՈՒ ԱՆՎԵՀՆԻՐ, ՓԱՌԱՒՈՐ ՄԱՀՈՒՄԲ ԻՆԿԱԿ...» :

ՍՈՒՐԵՆ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երիտասարդ բանաստեղծ Հրանս Նազարեանց, որ աւելի քան երկու տարիէ ի վեր Իտալիոյ Պարի քաղաքն հաստատուած է, այս օրերս Եգիպտոսեան գրական եղբայրակցի մը ուղղած է հետեւեալ մտերմական նամակը, զոր հաճոյքով կը հրատարակենք, ցոյց տալու համար թէ ի՞նչ ազնիւ ոգեւորութեամբ Հայ Գաղափարին ուխտաւորը ս'Անունցիօի Հայրենիքն մեջ իր բոլորամուէր հիգը կը լարէ ի սպաս մեր ազգային սուրբ դասին:

(Ծ. Հ.)

Պարի, 29 Մարտ 1916

Իմ սիրելի...

Վերջապէս կրցայ ձեռք բերել հասցէդ, և աշխարհի այս անկիւնէն կը փութամ քեզի ուզողել եղբայրական ողջոյն մը և ամենասիրտալիկ հաւատարէն այն մեծ ու անկեղծ համակրութեան զոր միշտ տածած եմ քեզի հանդէպ, և որ ներսիզիս կը մնայ ջերմագին ու անեղծանելի: Եւ մեր հէգ Հայրենիքին այս եղերական օրերուն մէջ աւելի ներուժօրէն ինքզինքս մղուած կը զգամ դէպի քեզի, իմ բարի՛ եղբայրս:

Կարելի եղածին չափ շուտ պատասխանէ՛ իմ այս սրտագին կոչիս, և վստահ եղի՛ր, թէ քու սիրելի ձայնդ անհունօրէն սիրտփարար պիտի ըլլայ ինձի, այս արտոււմ աքտորիս մէջ:

Գիտցած կամ լսած ըլլալու ես, թէ երկու տարիէն աւելի է որ հոս Իտալիոյ Պարի քաղաքն հաստատուած եմ: Անձնական կեանքէս չի պիտի երկար խօսիմ՝ քեզի, այս առաջին նամակիս մէջ: Կ'ուզէի միայն ըսել քեզի, թէ կրցած եմ մեր ցաւագին Հայաստանի դատին շահիլ խտալացի ամենազգեցիկ անձնաւոր

ԾԱՆՈՒՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կողքի երեսներուն վրայ իրենց ծանուցումն ունենայ փափափողներէն կը խնդրուի դիմել մեզի, պայմաններուն մասին համաձայնելու համար:

ՅԱԶՈՐԴՈՎ ԿԱՐԴԱԼ

« Թ Ի Փ Փ Է Ր Է Ր Ի » Ն

ՆՈՐԱՎԷՊ ԵՂԻՊՏՈՆԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ՎՐԻՊԱԿ

Ներկայ տետրին 3րդ երեսին 33րդ տողին վրայ, «շիսակոսթանը» պէտքէ ըլլայ «շիսակոսթանը»: — 5րդ երեսին 10րդ տողին վրայ «կեանի» բառը պէտքէ ըլլայ «կեանին»: — 19րդ երեսին 15րդ տողին վրայ «խոսացի» բառը պէտք է ըլլայ «խոսանի»: — 22րդ երեսին 9րդ տողին վրայ «նստած/ները» բառը պէտք է ըլլայ «նայ-նած/ները»:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՅՈՒՇԱՐՉԱՆԸ» փոսթ միջոցաւ ստացողներուն համար բացուած է բաժանորդագրութիւն մը հետեւեալ կերպով.

Իւրաքանչիւր հասարիւն (բաղկացած 10 տետրէ, իւրաքանչիւրը 24 մեծադիր երեսներէ) բաժնեգինն է 20 դր. ողջ: Իմեյն հեղինակին՝ հետեւեալ հասցեով.

S. BARTÉVIAN

B. P. N° 1500

Le Caire

Գին իւրաքանչիւր տետրի

2 ՂՐՇ. ՈՂԶ

ՆՈՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿԷՆ

- 1.— ԲԱՅՔԱՅՈՒՄ (Սպառած)
- 2.— ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԱՐՀԱԽԻՐՔԸ (Սպառած)
- 3.— ՀԱՅՈՒՂԻՆ (Սպառած)
- 4.— ԱՐԻՒՆԻՆ ՄԱՏԵԱՆԸ 10 Ե. Ղ.
- 5.— ՉԱՅՆԸ ՀՆՉԵՑ ! 15 Ե. Ղ.
- 6.— ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ, Ա. Հասար (1914)
- 7.— » » Բ. Հասար (1915) } 25 Ե. Ղ.
- 8.— » » Գ. Հասար (1916) 15 Ե. Ղ.
- 9.— «ՀՈՍՏԱՆՔ»Ի ՀԱՒԱՔԱԾՈՒՆ 50 Ե. Ղ.

